

Sygn. akt III AUa 1035/17

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 czerwca 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Lublinie III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący - Sędzia	SA Małgorzata Pasek
Sędziowie:	SA Krzysztof Szewczak (spr.) SO del. do SA Jacek Chaciński
Protokolant: sekretarz sądowy Krzysztof Wiater	

po rozpoznaniu w dniu 14 czerwca 2018 r. w Lublinie

sprawy I. Ż.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w L.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L.

od wyroku Sądu Okręgowego w Lublinie

z dnia 16 października 2017 r. sygn. akt VIII U 21/17

oddala apelację.

Jacek Chaciński Małgorzata Pasek Krzysztof Szewczak

III AUa 1035/17

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 22 listopada 2016 r., znak: (...), Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w L. zobowiązał I. Ż. do zwrotu nienależnie pobranej renty rodzinnej za okres od 1 września 2015 r. do 31 grudnia 2015 r. w kwocie 4 670,68 zł oraz odsetek za okres od 3 października 2015 r. do 22 listopada 2016 r. w kwocie 361,75 zł, ponieważ nie kontynuował nauki, a nadto decyzją z dnia 23 listopada 2016 r. organ rentowy zobowiązał I. Ż. do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia z tytułu deputatu węglowego za okres od 1 września 2015 r. do 31 grudnia 2015 r. w kwocie 488,68 zł.

W odwołaniu od obu w/w decyzji I. Ż. domagał się ich zmiany poprzez ustalenie, że nie doszło do pobrania przez niego nienależnego świadczenia.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie.

Wyrokiem z dnia 16 października 2017 r. Sąd Okręgowy w Lublinie zmienił zaskarżoną decyzję z dnia 22 listopada 2016 r. w ten sposób, że ustalił, iż I. Ż. nie jest zobowiązany do zapłaty odsetek w kwocie 361,75 zł, za okres od dnia 3 października 2015 r. do dnia 22 listopada 2016 r.

W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Instancji ustalił, że I. Ż., urodzony w dniu (...), był uprawniony do renty rodzinnej po zmarłym w dniu(...) ojcu S. Ż., przyznanej mu decyzją organu rentowego z dnia 2 czerwca 2004 r., od (...)do dnia 31 marca 2010 r. Decyzją z dnia 9 kwietnia 2010 r. organ rentowy wznowił wypłatę renty rodzinnej na okres do dnia 31 sierpnia 2010 r., a decyzją z 9 września 2010 r. renta rodzinna została przyznana na dalszy okres do dnia 31 sierpnia 2013 r.

Decyzją z dnia 6 września 2013 r. ZUS ponownie ustalił i wznowił wypłatę renty rodzinnej I. Ż. do dnia 31 sierpnia 2015 r.

Renta rodzinna na kolejne okresy była przyznawana po przedłożeniu przez wnioskodawcę zaświadczeń o kontynuowaniu nauki w szkole.

Decyzją z dnia 21 lipca 2015 r. ZUS wstrzymał wypłatę świadczenia od dnia 1 września 2015 r. z powodu zakończenia nauki.

Wnioskodawca w dniu 26 sierpnia 2015 r. złożył do organu rentowego wniosek o dalszą wypłatę renty rodzinnej, do którego dołączył zaświadczenie z dnia 25 sierpnia 2015 r., wydane przez (...) sp. z o.o. w W., z którego wynika, że I. Ż. jest zapisany do szkoły (...)Szkoly Zawodowej dla (...)w W. na kierunku(...), planowany termin zakończenia: październik 2015 r.

Na wezwanie organu rentowego ubezpieczony w dniu 23 września 2015 r. przedstawił kolejne zaświadczenie z dnia 22 września 2015 r., z którego wynika że I. Ż. jest uczniem(...)Szkoly Zawodowej dla (...) w W. na kierunku(...). Nauka na tym kierunku kończy się egzaminem zawodowym. Termin rozpoczęcia zajęć – 5 września 2015 r., nauka trwa cztery semestry, zaś planowany termin zakończenia – 31 grudnia 2015 r.

Decyzją z dnia 28 września 2015 r. organ rentowy wznowił wypłatę I. Ż. renty rodzinnej od dnia 1 września 2015 r. do 31 grudnia 2015 r., w wysokości 1 167,67 zł miesięcznie (do wypłaty 989,58 zł).

W dniu 27 kwietnia 2016 r. I. Ż. złożył ponowny wniosek o rentę rodzinną, do którego dołączył zaświadczenie (...)Szkoly Zawodowej dla (...) w W., z którego wynika że jest słuchaczem(...) semestru na kierunku (...), termin rozpoczęcia nauki – luty 2016 r., termin zakończenia nauki – luty 2018 r.

Organ rentowy w dniu 5 maja 2016 r. wydał decyzję o wznowieniu wypłaty renty rodzinnej od 1 kwietnia 2016 t. do 28 lutego 2018 r.

W dniach: 2 listopada 2016 r. oraz 15 listopada 2016 r. do organu rentowego wpłynęły zaświadczenia(...)Szkoly Zawodowej dla (...) w W., z których wynika że I. Ż. nie był słuchaczem w/w szkoły na kierunku (...)w okresie od 5 września 2015 r. do 31 grudnia 2015 r., ukończył szkołę na tym kierunku z dniem 26 czerwca 2015 r. i uzyskał status absolwenta. Ponownie zapisał się do(...)Szkoly Zawodowej dla (...) w W. w dniu 22 kwietnia 2016 r. na kierunek(...). W związku z powyższym od 26 czerwca 2015 r. do 22 kwietnia 2016 r. nastąpiła przerwa w pobieraniu nauki przez I. Ż..

Sąd Okręgowy mając to wszystko na uwadze uznał, że odwołanie I. Ż. jedynie w części dotyczącej obciążenia go obowiązkiem zwrotu odsetek w kwocie 361,75 zł zasługiwało na uwzględnienie. W pozostałym zakresie podlegało ono oddaleniu.

Sąd I instancji podniósł, iż zgodnie z art. 68 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.) dzieci mają prawo do renty rodzinnej do czasu

ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 lat życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia, bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy w w/w okresie. I. Ż. kontynuował naukę w (...)Szkole Zawodowej dla (...) w W. na kierunku(...)do dnia 26 czerwca 2015 r. Wnioskodawca w dniu 22 kwietnia 2016 r. ponownie zapisał się do tej szkoły na kierunek(...). Wcześniej, w okresie od 26 czerwca 2015 r. do 22 kwietnia 2016 r. nie uczęszczał do szkoły, nie był studentem żadnej uczelni. W tym ostatnim okresie nie przysługiwało mu więc prawo do renty rodzinnej.

Sąd Okręgowy zacytował następnie treść art. 138 ust.1 i ust. 2 ostatnio powołanej ustawy. I. Ż. w decyzji ustalającej prawo do renty rodzinnej i określającej jej wysokość był pouczony o konieczności informowania ZUS o okolicznościach powodujących zawieszenie prawa do renty i konsekwencjach zaniechania tego obowiązku. Wnioskodawca przyznał, że otrzymał tę decyzję. Zawierała ona informację o tym, że przesłanką do wypłaty renty po ukończeniu 16 roku życia jest kontynuowanie nauki. Pouczenia zawarte w decyzji są prawidłowe, jasne i wyczerpujące. Wynika z nich wprost obowiązek świadczeniobiorcy powiadomienia organu rentowego m.in. o zaprzestaniu uczęszczania do szkoły, przez osobę, która ukończyła 16 lat.

I. Ż. nie poinformował organu rentowego o zaprzestaniu nauki. Pobrane przez niego świadczenia z tytułu renty rodzinnej i deputatu węglowego za okres od dnia 1 września 2015 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. jako nienależne podlegają zwrotowi.

Za niezasadne natomiast Sąd Okręgowy uznał obciążenie wnioskodawcy koniecznością zapłaty odsetek od pobieranej renty rodzinnej za okres od dnia 3 października 2015 r. do dnia 22 listopada 2016 r. Podniósł przy tym, że zgodnie z art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1778 ze zm.) osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego. Dla odsetek, o których mowa w art. 84 ust. 1 ostatnio powołanej ustawy, decydujące znaczenie ma charakter decyzji organu rentowego ustalającej obowiązek zwrotu nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczeń społecznych. To dopiero na podstawie wydanej decyzji organu rentowego powstaje obowiązek zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Stanowisko to znajduje oparcie w treści przepisów art. 84 ust. 4 i ust. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych stanowiących o kwotach nienależnie pobranych świadczeń ustalonych prawomocną decyzją (ust. 4) i o uprawomocnieniu się decyzji ustalającej należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń (ust. 7). Sąd Okręgowy powołał się przy tym na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., IUK 210/09 (LEX nr 585713).

Powyższa regulacja, zdaniem Sądu Okręgowego, uprawnia do przyjęcia, że do opóźnienia w zwrocie nienależnego pobranego świadczenia nie dochodzi przed wydaniem decyzji zobowiązującej do jego zwrotu. W wyroku z dnia 16 grudnia 2008 r., I UK 154/08 (OSNP 2010, nr 11-12, poz.148) Sąd Najwyższy podkreślił, że żądanie zwrotu nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie decyzji dotyczącej takiego obowiązku. Z tą chwilą dochodzi do wymagalności roszczenia o odsetki (art. 359 § 2 k.c.) i od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego (art. 481 § 1 k.c.).

Mając to wszystko na uwadze Sąd Okręgowy zmienił zaskarżoną decyzję z dnia 22 listopada 2016 r. poprzez ustalenie, że I. Ż. nie jest zobowiązany do zapłaty odsetek w kwocie 361,75 zł za okres od dnia 3 października 2015 r. do dnia 22 listopada 2016 r. W pozostałej części oddalił odwołanie.

Apelację od tego wyroku wniósł Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w L.. Zaskarżając wyrok Sądu I instancji w części dotyczącej ustalenia, że I. Ż. nie jest zobowiązany do zapłaty odsetek od nienależnie pobranej renty rodzinnej (pkt I wyroku), apelant zarzucił mu naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1778 ze zm.) polegającą na przyjęciu, że zwrot nienależnie pobranego świadczenia z art. 138 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.) następuje po wezwaniu do jego zwrotu, zamiast, co wynika z właściwości zobowiązania, że ubezpieczony jest zobowiązany do zwrotu z chwilą pobrania nienależnego świadczenia, bez konieczności wzywania do jego zwrotu.

W konsekwencji tego zarzutu organ rentowy wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie odwołania.

W uzasadnieniu apelacji ZUS zakwestionował stanowisko Sądu I instancji, że do opóźnienia w zwrocie nienależnie pobranego świadczenia nie dochodzi przed wydaniem decyzji zobowiązującej do jego zwrotu. Organ rentowy naliczył odsetki od dat pobrania nienależnie świadczenia, z osobna za każdy miesiąc, uznając zachowanie ubezpieczonego za równoznaczne z działaniem na szkodę ZUS. Pobierając rentę w spornym okresie wnioskodawca miał świadomość, że pobrana co miesiąc kwota z tego tytułu stanowi w takiej wysokości szkodę organu rentowego. W związku z tym już od dnia jej pobrania winien liczyć się z obowiązkiem zwrotu tej należności. To zaś powoduje, zdaniem ZUS, że popadł w opóźnienie w zapłacie tak rozumianego odszkodowania w zakresie pobranej w każdym spornym miesiącu renty i na tę okoliczność nie ma wpływu brak uprzedniego wezwania do jego zapłaty, przed doręczeniem decyzji w tym przedmiocie.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja nie zasługuje na uwzględnienie.

Ustalenia Sądu I instancji i wyprowadzone na ich podstawie wnioski Sąd Apelacyjny w pełni podziela i przyjmuje za własne. Sprawia to, że nie zachodzi potrzeba powtarzania szczegółowych ustaleń faktycznych oraz dokonanej w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku interpretacji przepisów prawa mających zastosowanie w sprawie niniejszej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 8 października 1998 r., II CKN 923/97 – OSNC 1999, z. 3, poz. 60; z dnia 12 stycznia 1999 r., I PKN 21/98 – OSNAP 2000, nr 4, poz. 143; z dnia 20 stycznia 2000 r., I CKN 356/98 – LEX nr 50863; z dnia 7 kwietnia 2004 r., IV CK 227/03 – LEX nr 585855; z dnia 20 maja 2004 r., II CK 353/03 – LEX nr 585756; z dnia 17 lipca 2009 r., IV CSK 110/09 – LEX nr 518138; z dnia 27 kwietnia 2010 r., II PK 312/09 – LEX nr 602700).

W postępowaniu apelacyjnym kwestią sporną była wyłącznie ocena prawidłowości rozstrzygnięcia Sądu I instancji zawartego w zaskarżonym wyroku w części odnoszącej się do decyzji organu rentowego z dnia 22 listopada 2016 r., zobowiązującej I. Ż. do zwrotu odsetek od nienależnie pobranych świadczeń za okres od dnia 3 października 2015 r. do dnia 22 listopada 2016 r., tj. do dnia wydania tej decyzji, w kwocie 361,75 zł.

Trafnie Sąd Okręgowy uznał, że o ile obowiązek zwrotu świadczenia "głównego", tj. nienależnie pobranego świadczenia dotyczy całego okresu jego pobierania, od momentu pobrania pierwszej kwoty (miesiąca) do czasu wstrzymania wypłaty świadczenia, bądź ponownego nabycia prawa, to obowiązek zapłaty odsetek jako świadczenia wtórnego aktualizuje się dopiero w momencie poinformowania strony zobowiązanej do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń o takim obowiązku. Instytucja nienależnie pobranych świadczeń jest regulowana ustawowo – w art. 138 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.) – i każde świadczenie przyznane bądź wypłacone we wskazanych w tej definicji okolicznościach staje się świadczeniem nienależnym. Żądanie zwrotu takiego świadczenia musi się jednak odbyć w drodze wydania decyzji administracyjnej i dopiero od momentu jej skutecznego doręczenia na osobie zobowiązanej ciąży obowiązek ich zwrotu. Ta data "aktywizuje" również wcześniej nie istniejący obowiązek odsetkowy, będący należnością wtórną. Świadczenia uważane za nienależne w myśl art. 84 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i art. 138 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych podlegają zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzję. Pogląd ten znajduje uzasadnienie również w treści przepisów art. 84 ust. 4 i 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, w których użyto sformułowania "kwoty nienależnie pobranych świadczeń ustalone prawomocną decyzją" oraz "uprawomocnienie się decyzji ustalającej te należności" (por. Sąd Najwyższy w wyroku z 3 lutego 2010 r., I UK 210/09, LEX nr 585713).

W tym miejscu należy zauważyć, że zwrot nienależnie pobranych świadczeń następuje wraz z odsetkami w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego (art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych – t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1778 ze zm.). Zasadą określoną w prawie cywilnym, odnoszącą się do odsetek jest możliwość ich żądania w razie opóźnienia się dłużnika ze spełnieniem świadczenia (art. 481 § 1 k.c.), jednak określenia, od kiedy należą się odsetki od świadczeń z ubezpieczenia społecznego, także od świadczeń

podlegających zwrotowi, należy poszukiwać w prawie ubezpieczeń społecznych, a nie w prawie cywilnym. Określenie terminu, od kiedy dłużnik – pobierający nienależne świadczenie z ubezpieczenia społecznego – opóźnia się z jego zwrotem, nie jest objęte odesłaniem zawartym w art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Nie jest to materia „zasad prawa cywilnego”, lecz prawa ubezpieczeń społecznych. Należy z całą mocą podkreślić, iż odesłanie w ostatnio powołanym przepisie do „zasad określonych przepisami prawa cywilnego” dotyczy wyłącznie zasad zapłaty i wysokości odsetek, a nie zasad zwrotu nienależnie pobranego świadczenia z ubezpieczenia społecznego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2008 r., I UK 154/08 – OSNP 2010, nr 11-12, poz. 148 oraz B. Gudowska [w:] Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz pod red. B. Gudowskiej i J. Strusińskiej-Żukowskiej, Legalis – komentarz do art. 84, teza 106 i 108).

Podkreślenia wymaga, iż "żądanie zwrotu" nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie dotyczącej tego decyzji administracyjnej (można powiedzieć, że staje się wymagalne w tym momencie, a nie w czasie spełniania świadczeń). Z tą chwilą następuje też wymagalność (w prawnym znaczeniu według prawa cywilnego – art. 359 § 2 k.c.) roszczenia o odsetki, gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego (art. 481 § 1 k.c.). Tak więc dopiero od chwili doręczenia decyzji administracyjnej dotyczącej zwrotu nienależnie pobranego świadczenia „aktywizuje” się również wcześniej nieistniejący obowiązek zapłaty odsetek, będący należnością wtórną. Należy mieć na względzie, że odsetki w prawie ubezpieczeń społecznych nie pełnią tożsamej funkcji, jak w prawie cywilnym, nie stanowią odszkodowania czy innej formy zadośćuczynienia systemowi ubezpieczeń społecznych za pobierane w czasie rzeczywistym nienależne świadczenia. Każde zobowiązanie i uprawnienie w prawie ubezpieczeń społecznych musi wynikać z decyzji kształtującej prawa i obowiązki osób zainteresowanych. Organ rentowy ma zatem prawo żądania odsetek ustawowych liczonych od chwili pozostawania ubezpieczonego w opóźnieniu, a ta "uaktywia się" dopiero z chwilą wezwania do zapłaty. W przypadku nienależnie pobranego świadczenia z ubezpieczenia społecznego wezwaniem do zapłaty jest skuteczne doręczenie decyzji organu rentowego stwierdzającej obowiązek zwrotu.

W świetle powyższych rozważań stanowisko organu rentowego, iż zwrot nienależnego pobranego świadczenia, o którym mowa w art. 138 ust. 2 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, wynika z właściwości zobowiązania, co oznacza, że ubezpieczony jest zobowiązany do zwrotu z chwilą pobrania nienależnego świadczenia, bez konieczności wzywania go do jego zwrotu, nie może być uznane za prawidłowe. W związku z tym przedstawiony w apelacji zarzut naruszenia art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych należało uznać za całkowicie chybiony.

Reasumując, z uwagi na poczynione wyżej rozważania, Sąd Apelacyjny uznał zaskarżony wyrok za odpowiadający prawu. Prawidłowo ustalony stan faktyczny i trafna ocena materiału dowodowego skutkowały właściwą interpretacją i zastosowaniem przepisów prawa materialnego – art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych – w zakresie prawidłowego ustalenia, że wnioskodawca I. Ź. nie jest zobowiązany do zapłaty odsetek ustawowych za wskazany w decyzji z dnia 22 listopada 2016 r. okres od dnia 3 października 2015 r. do dnia 22 listopada 2016 r. Przeciwna argumentacja przedstawiona w apelacji przez organ rentowy, pozostająca w sprzeczności z istotą obowiązującej w tym zakresie regulacji prawnej, nie zasługiwała na uwzględnienie.

Z przedstawionych wyżej względów Sąd Apelacyjny na podstawie art. 385 k.p.c. orzekł jak w sentencji.